

Badanie predyspozycji językowych

Na początku lat 90-tych wraz z wieloma zmianami natury politycznej i społeczno-ekonomicznej pojawiło się oczekiwanie na poszerzenie oferty profilowanego kształcenia w ówczesnych liceach ogólnokształcących. Wraz z otwieraniem się Polski na świat znajomość języków obcych stawała się sprawą priorytetową, dlatego liczne licea, odpowiadając na nowe zapotrzebowanie edukacyjne, zaczęły otwierać oprócz tradycyjnych także profile językowe. Na początku szkoły musiały rozwiązać problem selekcji i naboru młodzieży do tego typu kształcenia. W sytuacji, gdy obligatoryjne nauczanie zachodniego języka obcego na poziomie szkoły podstawowej w zasadzie nie istniało, nie można było zbadać poziomu umiejętności językowych w zakresie wybranego języka zachodniego. Jedynym wyjściem w tej sytuacji była próba skonstruowania takiego narzędzia pomiaru wrodzonych zdolności i predyspozycji językowych (zwanego dalej testem predyspozycji językowych), który w sposób w miarę obiektywny dawałby odpowiedź, jaka grupa kandydatów wykaże się zdolnościami gwarantującymi sukces osobisty kandydata do kształcenia językowego, jak również sukces całego pomysłu związanego z tworzeniem profili językowych.

Warto zaznaczyć, że badanie tego szczególnego uzdolnienia na materiale spoza konkretnego języka obcego ma zasadniczą przewagę nad badaniem znajomości konkretnego języka obcego, jako że znajomość języka obcego może być sumą osobistych doświadczeń, sytuacji rodzinnej i bardzo często warunków finansowo-ekonomicznych, co wcale nie musi być równoznaczne z wrodzonym talentem językowym.

Pierwsze próby takich testów na potrzeby tzw. egzaminów wstępnych opracowano w I LO w Wałbrzychu. Siłą rzeczy ich zakres, struktura i typy zadań musiały opierać się na pewnej intuicji autora, jego doświadczeniu w pracy z młodzieżą jako nauczyciela języka angielskiego i oczekiwaniach, jakie dana klasa lub grupa uczniów powinna spełniać. Zupełny brak materiałów pomocniczych, bądź analogicznych prób podejmowanych w podobnej sytuacji w innych częściach kraju zmusił autora do wykorzystania swojego osobistego doświadczenia i do postawienia na intuicję, którą należało zweryfikować możliwie szybko, zanim pierwsza grupa kandydatów do tego typu kształcenia zostanie poddana takiemu właśnie testowi.

Próba wstępna, którą przygotowano, zawierała następujące elementy: test typu cloze, czyli tekst ciągły w języku polskim z brakującymi słowami do uzupełnienia, ponadto test na kojarzenie słów zapożyczonych z języków obcych do języka polskiego z koniecznością podania ich rodzimego polskiego odpowiednika i wreszcie test na rozwiązanie tzw. języka fikcyjnego. Właśnie to zadanie od samego początku traktowane było jako zadanie koronne, które w sposób dość precyzyjny powinno określić poziom zdolności językowych kandydata. Przeprowadzona próba miała dać obiektywny obraz zdolności językowych wybranej grupy uczniów w porównaniu z ich bieżącym wynikiem nauczanego języka obcego. Badana grupa była pierwszą klasą licealną, co miało o tyle istotne znaczenie, że na tym poziomie nie można jeszcze zakładać, iż zdolności językowe uczniów tej grupy znacząco rozwinęły się dzięki kształceniu w liceum, ponieważ przebywali w nim zbyt krótko; poza tym po kilku miesiącach nauki języka obcego w liceum nauczyciel miał już dość dobre rozeznanie, którzy uczniowie mają zdolności językowe, a którzy ich nie mają. Zastosowany test miał zweryfikować zadania pod kątem ich przydatności dla kandydatów do tego typu kształcenia.

Okazało się, że dobrane w teście zadania bardzo precyzyjnie potwierdziły sukcesy językowe uczniów poddanych próbie. Uczniowie ówczesnej klasy pierwszej, którzy nie mieli żadnych kłopotów z nauką języka angielskiego, również w teście predyspozycji językowych osiągnęli bar-

dzo wysokie wyniki, a jednocześnie ci, którym nauka języka angielskiego sprawiała kłopoty, w teście próbnym nie byli w stanie poradzić sobie z wieloma zadaniami. Po tak przeprowadzonej próbie odpowiedź na wcześniej postawione pytanie o trafność testu brzmiała, że tego typu zadania faktycznie pokazują uzdolnienia językowe. Uczniowie z pierwszego naboru do tego profilu potwierdzili swoje uzdolnienia językowe. Bez większych kłopotów i w 100% ukończyli klasę, z sukcesem opanowując na poziomie zaawansowanym nawet dwa języki obce i na poziomie średnim lub wstępnym kolejne dwa. Tylko grupa uczniów o zdolnościach znacznie przekraczających przeciętne mogła tego dokonać.

Na pełny obraz sprawności językowych składają się cztery główne, takie jak: rozumienie ze słuchu, rozumienie tekstu czytanego, umiejętność pisania oraz rozmowa. W formie pisemnej bez większych trudności da się sprawdzić trzy pierwsze sprawności. Sprawność mówienia jest niemożliwa do zweryfikowania w formie pisemnej, a dodatkowo przy założeniu, że test opiera się w dużej mierze na materiale fikcyjnym lub językowo zupełnie nieznanym, sprawność ta od samego początku została wykluczona z zestawów badających predyspozycje językowe. Dobierając zadania do badania tego typu zdolności, należało przede wszystkim precyzyjnie określić, jakich umiejętności oczekiwać należałoby od kandydata, który ma podjąć z sukcesem kształcenie językowe. Dlatego też próbowano sprawdzić predyspozycje i umiejętności, a nie konkretną wiedzę wyniesioną ze szkoły podstawowej.

Idealny kandydat, który ma niekwestionowane zdolności natury językowej, powinien mieć wycucie stylistyczne, dość duży zasób słownictwa języka ojczystego oraz wycucie poprawnych związków frazeologicznych i idiomatycznych. Wychodzimy tu z założenia, że bardzo dobra znajomość języka ojczystego i sprawne posługiwanie się nim to dobry punkt wyjścia do nauki innego języka obcego. Jednak taka bardzo dobra znajomość może być wynikiem konkretnego kształcenia bądź warunków społecznych ucznia, a zatem dopiero umiejętność zastosowania takiego doświadczenia językowego w zupełnie niekonwencjonalnym kontekście językowym jest potwierdzeniem zdolności językowych, a nie tylko umiejętnością odtwarzania nabytej wiedzy językowej. Tego typu zadania badają umiejętność abstrakcyjnego myślenia, pokazują bogactwo językowe, a zdolności, jeśli takie są, umożliwiają rozróżnianie pewnych subtelności językowych. Do sprawdzenia takich zdolności wykorzystano test typu cloze (fragment kroniki J. Długosza), w którym testowani musieli wykazać się wycuciem stylu języka konkretnej epoki.

A gdy już odbyły się one **1** _____ i biesiady dwadzieścia dni trwające, królowie i książęta **2** _____ między sobą z obopólnego przymierza i przyjaźni sojusze i uświęciwszy je przysięgą, poczcwiwszy się nadto wzajemnymi darami i upominkami, z wielkim dla króla Kazimierza uwielbieniem i podzięką za **3** _____ sobie wyrządzoną, rozjechali się do swoich królestw, księstw i dziedzin, a król Kazimierz przydał im na drogę swoich starostów i **4** _____, którzy by ich we wszystkie rzeczy potrzebne opatrywali. Karol zaś, cesarz rzymski i król czeski, podziękowawszy Kazimierzowi, serdeczniej niż inni za daną mu w małżeństwo dostojną księżniczkę i bogate wiano, poprosił go i namawiał, aby kiedykolwiek przybył do niego do Pragi **5** _____ swoją wnuczkę i oglądać spodziewane z niej **6** _____. A potem zabrał nowo poślubioną małżonkę, i z wielką serca pociechą, w towarzystwie książąt i panów swoich, ciągle wychwalając wspaniałość, mądrość i zamożność króla Kazimierza, puścił się w drogę z powrotem. Od tego czasu imię Kazimierza rozstawiło się po świecie i we wszystkich krajach, tak chrześcijańskich, jak i pogańskich sprawy jego i wspaniałość duszy głoszono z uwielbieniem.

Jan Długosz

1	☐ prywatki	☐ uczyć	☐ harce
2	☐ utwierdziwszy	☐ popłotkowawszy	☐ ponarzekawszy
3	☐ cześć	☐ krzywdę	☐ przysługę
4	☐ pokojówki	☐ kucharzy	☐ szafarzy
5	☐ nawiedzić	☐ niespodziewanie najść	☐ zabrać precz
6	☐ kłopoty	☐ potomstwo	☐ dzieciarnię

Bogactwo słownictwa badano za pomocą testu, w którym w kontekście zdania należało znaleźć słowo o tym samym znaczeniu:

Elektroniczne listy Darka nadal sprawiają, że czuję się kimś wyjątkowym, niepowtarzalnym, potrzebnym. Skłaniają mnie do refleksji, do zadawania sobie pytań, które wcześniej wydawały mi się błahe, nieistotne.

- rewanzu zastanowienia powstrzymywania się odwagi

lub poprzez zadania pokazujące jak sprawnie testowany dobiera synonimy i antonimy:

Do słów w tabelce dobierz słowa z ramki tak, aby parami tworzyły słowa o tym samym znaczeniu. Nie wszystkie słowa z ramki nadają się do wykorzystania w tym zadaniu.

odważny	
rarytas	
pułkowie	
męczyć	
ignorować	

DARMOZJAD
PASTWIĆ SIĘ
BIMBAĆ
BRAWUROWY
OSOBLIWOŚĆ
UPIĘKSZAĆ
ODLUDZIE

Do słów w tabelce dobierz słowa z ramki tak, aby parami tworzyły znaczenia przeciwne. Nie wszystkie słowa z ramki nadają się do wykorzystania w tym zadaniu.

lewica	
poczytalny	
zwątpić	
unicestwić	
ubóstwiać	

NIECZYTELNY
STWORZYĆ
ZAUFAC
GARDZIĆ
PRAWICA
NIEDORZECZNY
POKIERESZOWAĆ

Podstawowe umiejętności, które gwarantują sukces w nauce języka obcego, to dodatkowo zdolność wyszukiwania i dostrzegania podobieństw, różnic i analogii w językach obcych, tak aby na tej podstawie poprzez analogię samodzielnie tworzyć struktury, zdania, wypowiedzi i zachowania zgodne z regułami danego języka oraz rozróżniać, jaki komunikat językowy jest przekazywany do odbioru. Idzie za tym cały kontekst danej sytuacji: reakcje, nastroje i oczekiwania osób przekazujących i odbierających takie komunikaty. Siłą rzeczy sfera emocjonalna zawarta w przekazywa-

nym i odbieranym komunikacie językowym jest bardzo trudna, o ile w ogóle możliwa, do zbadania w formie testu pisemnego. Taki test może pokazać tylko pewną precyzję komunikatu narzuconą przez typ zadania (aby wynik był obiektywny i porównywalny dla bardzo szerokiej grupy badanych, zadania muszą być zamknięte, aby zaś pokazać tę szczególną indywidualność — tylko dla stosunkowo niewielkiej grupy badanych — zadania powinny być otwarte.)

Wyżej opisane zdolności potwierdzają zadania typu: tworzenie form analogicznych na bazie języka polskiego:

czesać — uczesałem
 bieć — A biegłem C pobiegłem
B biegałem D pobiegałem

lub table z j. obcym, z którym uczniowie badani testem nie spotkali się wcześniej (np. łacina)

Uzupełnij poniższą tabelkę o brakujące formy łacińskie lub ich polskie odpowiedniki. Wykorzystaj do tego załączony słowniczek.

forma łacińska	znaczenie polskie	forma łacińska	znaczenie polskie
clamatis	wołać		chciwych zwycięzców
graviter		monstrabuntur	
	zawołałbym	gravis	ciężki
fortis	odważny	arborum ornatorum	ozdobionych drzew
clamabuntur	zawoła się ich		pokazujecie
cum lacrimis		fortiter	odważnie
monstrarem	pokazałbym	cum fabulis	z bajkami
	w sypialni	in libo	w placku

clamare — wołać
 fabula — bajka
 ornatus — ozdobiony
 arbor — drzewo
 monstrare — pokazywać
 cubiculum — sypialnia
 cupidus — chciwy
 gravis — ciężki
 lacrima — łza
 libum — placek
 victor — zwycięzca
 fortis — odważny

Najlepiej sprawdzającym zadaniem w badaniu predyspozycji językowych wydaje się zadanie z językiem fikcyjnym, które w sposób kompleksowy bada zdolności językowe ucznia, a mianowicie musi on wykazać się umiejętnością analizy leksykalno-syntaktycznej podanych zdań języka fikcyjnego, tak aby samodzielnie, w oparciu o zbudowane przez siebie reguły i wyciągnięte z tej analizy wnioski, stworzyć własny komunikat językowy.

Zdolność postrzegania reguł rządzących językiem obcym. Na podstawie analizy zdań i ich tłumaczenia na język polski, zbuduj reguły gramatyczne rządzące tym językiem, a następnie przetłumacz zdania polskie.

laiko — sąsiad
 breiko — pędzel
 grela — nowy
 poiko — płot
 ulaiko — ogród
 selevenna — malować
 maiko — drzewko
 vala — wysoki
 kailevenna — sadzić
 gruiko — brat
 rala — młody

1. **Laiko venna sele poiko.** Sąsiad maluje płot.
2. **Laikom venna sele poikovala breikotel.** Mój sąsiad maluje wysoki płot pędzlem.
3. **Laikovista vennavista sele poikovalavista breikovistatel.**
Sąsiedzi malują wysokie płoty pędzlami.
4. **Laikovistam vennavista kaile maikorala ulaikoran.**
Moi sąsiedzi sadzą młode drzewko w ogrodzie.
5. **Gruikom kailevenna uj maikoralavista ulaikovistarán.**
Mój brat posadził młode drzewka w ogródkach.
6. **Gruikovistam kailevenna ujvistä-ne maikoralavista ulaikogrelavistarán.**
Moi bracia nie posadzili młodych drzewek w nowych ogródkach.

Wykorzystując niżej podane słówka, przetłumacz na ten język następujące zdania:

veiko — przyjaciel	seiko — ojciec	kaisiko — łąka	puleiko — trawa
varaiko — kosa	nala — wysoki	nurela — ostry	televenna — ścinać

1. Mój ojciec ścina wysoką trawę ostrą kosą na łące. (7)

.....

2. Moi przyjaciele nie ścięli wysokich traw ostrymi kosami na łąkach. (13)

.....

Czynnikiem dodatkowo obiektywizującym wynik powyższego zadania jest zastosowanie w teście takiego języka fikcyjnego, którego zachowanie morfologiczne i syntaktyczne znacznie odbiega lub różni się całkowicie od modeli języków obcych nauczanych powszechnie lub znanych młodzieży. Dlatego w zadaniach z językiem fikcyjnym często stosowano model języka, który zachowywał się inaczej niż języki indoeuropejskie (np. język węgierski). Dobór materiału nie mającego związku z posiadaną wiedzą z konkretnych języków obcych daje w miarę precyzyjną odpowiedź i pozwala odróżnić umiejętność reprodukcyjną od rzeczywistej intuicji językowej.

Kilka lat prób i eksperymentów potwierdziło trafność doboru zadań określających poziom zdolności i kompetencji językowych bez potrzeby badania znajomości konkretnego języka obcego, którego stopień opanowania z powodów już wcześniej wzmiankowanych wcale nie musi odzwierciedlać faktycznej inteligencji językowej. Długi okres nauki języka obcego, wsparty sumiennością uczącego się a niejednokrotnie zabezpieczony też finansowo da efekty o wiele lepsze niż ucznia (nawet bardzo zdolnego), który nie ma całego tego zaplecza. Toteż celem testów badających predyspozycje językowe jest określenie zdolności językowych z wyłączeniem kontekstu społecznego. Wiadomo jednak, że nie da się ani skonstruować, ani do końca przeprowadzić tego typu testów w taki sposób, aby czynnik społeczny nie miał żadnego wpływu na ostateczny wynik.

W ciągu ostatnich kilku miesięcy Instytut Badania Kompetencji w Wałbrzychu dwukrotnie zastosował taki test do rozpoznania umiejętności językowych uczniów klas I gimnazjum. Zadaniem tego testu było pokazanie, w jakim stopniu badana grupa uczniów wykaże się zdolnościami językowymi. Wyniki potwierdziły, że test predyspozycji językowych jest zbliżony z oceną z języka polskiego; pokazuje, która grupa uczniów ma wycucie językowe, stylistyczne i frazeologiczne. Ponadto test pokazał, którzy uczniowie mają zdolności do analizy, budowania reguł i funkcjonalnego zastosowania języka. Test dał rzetelny obraz kompetencji językowych i pokazał wysoką korelację z innymi testami przeprowadzonymi na tej samej grupie.

Test kompetencji językowych w stosunku do...	współczynnik korelacji
oceny z języka obcego	0,565
testu humanistycznego	0,597
testu humanistycznego (język fikcyjny)	0,545
testu matematyczno-przyrodniczego	0,679

Warto tu zwrócić uwagę na bardzo wysoki współczynnik korelacji między testem predyspozycji językowych a testem matematyczno-przyrodniczym.

Poproszony o komentarz do zastosowanych przez IBK testów predyspozycji językowych **prof. Bolesław Niemierko** stwierdził, że: „test jest wysoce oryginalny i jako taki stanowi pomyslnie wydarzenie w krajowym pomiarze dydaktycznym. (...) Ma cechy testu uzdolnień, gdyż w całości oparty jest na materiale pozaszkolnym, a po części — abstrakcyjnym. (...) Kulturowo i kompetencyjnie zadania dobrano trafnie, a zadania z językiem fikcyjnym przeznaczone dla uczniów pilnych, systematycznych i dociekliwych mogą być trudne dla testowanych, ale też wysoko różnicujące”.

Test predyspozycji językowych nie ma zastępować dziś stosowanych testów humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych, ale jego wyniki, a zwłaszcza korelacje, potwierdzają zasadność badania tego typu uzdolnień.

Literatura uzupełniająca:

1. Eysenck H.J., 1992, Sprawdź swoją inteligencję, Dobrucki Malicki DMS, Otwock
2. Kraśko Anna, Otto Marcin, 1986, Języki Obce w Szkole, Egzamin predyspozycyjny. Jęz s. 182-186
3. Dziegielewska Zuzanna, 1993, Wiedza i Życie, numer 1, Test, s. 26-27